

Hvis vi løfter i flok

Om klimaforandringer og gruppeansvar

Af Kristian Høyer Toft

I debatten om klimaforandringer er der ofte enighed om at vi må løfte i flok. Alene kan man ikke gøre meget, hverken som forbruger eller borger. Men, i flok kan forbrugerne stemme med indkøbskurven og vælgerne kan stemme på klimavenlige partier og dermed opnå handlekraft. Individuer kan gå sammen og blive til en bevægelse, der begynder lokalt men ender med at få global effekt. Eller som det optimistisk hedder i FN's fremme af de 17 Verdensmål, herunder klima: *Let's be the change together!*

Udover individer og stater, findes der grupper med indflydelse på klimaet, fx politiske partier, parlamenter, kommuner, foreninger, virksomheder, brancheorganisationer og videnskabelige ekspertgrupper. Grupper kan også være ansvarlige for klimaet. Store virksomheder i olieindustrien tilskrives ansvar for historiske udledninger af CO², der findes klimakommuner, et politisk parti kan roses eller kritiseres for ikke at tage klimaet alvorligt og klimaforskere er som gruppe ansvarlige for at sikre troværdig viden om klimaet.

Men, kan grupper overhovedet siges at have et moralsk ansvar? Er moralsk ansvar ikke altid et individuelt og personligt ansvar? Hverdagssproget tillader og ansporer os til at gøre grupper ansvarlige. Men vi mener det ikke bogstaveligt når vi holder en virksomhed ansvarlig, snarere er det som regel dens ejere, ledere eller centrale medarbejdere vi vil bebrejde. Virksomhedens navn er blot pladsholder for ansvaret, der så efterfølgende kan fordeles og placeres. I juraen kan man sagsøge selskabet som juridisk person. Men, det løser ikke nødvendigvis problemet med det moralske ansvar og dets nærmere fordeling i organisationen.

Det har fx vist sig, at nogle større virksomheder i oliebranchen allerede i 1980'erne, og måske tidligere, kendte til risikoen ved deres produkt. Men, selvom forskere som medarbejdere i virksomhederne forsøgte at informere ledelserne om risikoen for klimaforandringer, så blev denne viden hemmeligholdt. Spørgsmålet er her om det er hele virksomheden, der må gøres ansvarlig, som Henry Shue mener, eller om man kan nøjes med at pege på ledelsen. Ifølge Philip Pettit vil der være situationer hvor det ikke er muligt, at placere noget individuelt ansvar, men hvor det alligevel giver mening at holde organisationen ansvarlig.

Moderat Kollektivism

I den filosofiske litteratur er spørgsmålet om grupper mulige moralske ansvar (corporate moral agency) de senere år blevet et omstridt emne. Og, der er i det hele taget en tendens til at filosoffer i højere grad arbejder med organisationsfilosofiske emner. Ifølge Tim Mulgan er debattens tre vigtigste filosofiske positioner:

Individualisme der hævder, at grupper ikke kan være ansvarlige fordi det i sidste ende er medlemmerne der har selvstændig handleevne og bevidsthed.

Moderat kollektivism der hævder, at nogle grupper kan være selvstændige moralske agenter, at de kan ansvarliggøres for handlinger og have visse basale rettigheder, fx ejendomsret. Men, de har ikke samme status som mennesker.

Ekstrem kollektivism hævder derimod, at nogle grupper er så avancerede i deres organisation, at de kan tilskrives fuldt moralsk ansvar på linje med mennesker og derfor kan de i princippet også nyde samme rettigheder som mennesker, fx retten til at stemme ved valg som John Hasnas har argumenteret for.

Den sidste position er kontroversiel og det er typisk individualister i debatten, der beskylder moderate kollektivist for ubevidst at 'glide' over i ekstrem kollektivism.

Forsvarere af moderat kollektivism mener dog ikke, at grupper eller organisationer har følelser og et bevidsthedsliv som mennesker, men snarere, at de til dels kan *opføre* sig som mennesker. Omvendt mener forsvarere af individualisme, at dette *funktionalistiske* syn på bevidsthed og moral er overfladisk og en vigtig grund til at afvise gruppeansvar. Tager man tager kollektivism alvorligt, så er det, ifølge individualisme nærliggende at godtage forestillinger om en art mystisk overnaturlig gruppebevidsthed, der rækker ud over og har magt over de individuelle medlemmer.

Mystikken om gruppebevidsthed

Men, kollektivist som Christian List og Philip Pettit, samt Deborah Tollefsen og Kendy Hess afviser mystikken ved at fastholde, at *moderat kollektivism* alene handler om at grupper kan have mere eller mindre velfungerende beslutningsprocedurer. Det er individerne i gruppen, eller udvalgte medlemmer, der tilsammen beslutter reglerne for hvordan man træffer beslutninger i organisationen; man laver en vedtægt eller en procedure for organisationen. Og, her er det afgørende, at man kan have tillid til at organisationen er troværdig og konsistent i dens adfærd over tid. Moderat kollektivism indebærer ikke nogen forestilling om et 'spøgelse' i organisationen, eller at fx virksomheder kan opfattes som virkelige personer. Ej heller at individer er uden ansvar i en gruppe. Udfordringen for moderat kollektivism er på den ene side, at kunne redegøre for hvorfor gruppens beslutninger er dens egne (autonomi) og ikke kan reduceres til individuelle beslutninger. Og, på den anden side må moderat kollektivism også kunne forklare hvorfor den ikke forpligter sig på ekstrem kollektivism og mystiske forestillinger om gruppen som en virkelig person.

Vi har, ifølge List og Pettit, derudover politisk set brug for at kunne tale om gruppeansvar:

“One reason why it is important to recognize the reality of group agents is that this lets us discern the true contours of the moral and political world we inhabit (...). Swaddled in glib conviction that the only social agents are individual human beings, we can look right through the organizational structures that scaffold group agency and not see anything there. We can live in an illusory world in which the comforting mantras of individualist thought make corporate power invisible”.

Fremtidige organisationers ansvar

Tim Mulgan har fornylig i forlængelse af List og Pettit's synspunkt fremsat en kontroversiel påstand om, at det i fremtiden vil blive helt afgørende, at vi kan holde grupper ansvarlige. Det vil kræve en revision af vores nuværende forestillinger om den moralske person og ansvaret. Han argumenterer for, at hvis fremtiden præges af knaphed på og kamp om ressourcer (*a broken future*) som følge af blandt andet klimaforandringer, og hvis digitale teknologier former vores måde at organisere på, så får vi brug for, i endnu højere grad end i dag, at kunne holde grupper ansvarlige og gøre dem tilregnelige. Vi bliver endnu mere afhængige af organisationer end vi er i dag.

Mulgan mener endvidere, at individualisters skepsis overfor gruppeansvaret afspejler en fortid med konstant stigende velstand og heraf muligheden for at se individet som moralens centrum. Liberalismens ønske om at beskytte individet overfor gruppens overmagt, hæmmer dermed muligheden for at udvikle en sammenhængende og troværdig teori om gruppeansvar. Mulgan vil ikke gøre op med liberale menneskerettigheder, men nøjes med at påpege nogle iboende begrænsninger i liberalismens syn på gruppeansvar.

Indsigelser mod gruppeansvar

Debattens individualister, som eksempelvis David Rønnegaard, ser også gruppeansvar som potentielt krænkende overfor individer. Det er ikke de enkelte gruppemedlemmers skyld, at nogle få brodne kar har forvoldt skade og gjort organisationen som helhed ansvarlig. Netop den indsigelse mod kollektivism er svær at gen-drive, da man uvilkårligt vil komme til at straffe uskyldige, hvis man straffer hele organisationen.

Man kan også indvende mod relevansen af hele debatten, at den fokuserer for ensidigt på grupper og individer, og at *ansvarliggørelse* ikke giver mening i forhold til klimaforandringerne, der snarere kræver mere gennemgribende ændringer af hele vores måde at leve på. Pointen er her, at klimaet udgør et *systemisk* problem, der ikke kan løses ved udpegning af enkelte skyldige, uanset om det er individer eller organisationer. Så derfor er den moralistiske tilbøjelighed der ligger latent i ansvarliggørelse i sig selv et problem og dermed hjælper det ikke meget at overføre ansvaret fra individer til grupper.

Virksomhedsansvar og klima

Overfor både denne indvending og individualismens skepsis overfor gruppeansvar, vil jeg afslutningsvis foreslå, at moderat kollektivism er både ukontroversiel og nødvendig.

Det er i dag *ikke kontroversielt* at bebrejde en virksomhed for at gøre for lidt for klimaet. Vi kan hænge den juridiske person, selskabet, op på ansvaret hvis vi er bekymrede for 'hvem' det er vi bebrejder. Men, det vil styrke muligheden for at kunne stille moralske krav til selskaber, hvis vi derudover havde en overbevisende og sammenhængende teori om hvad det vil sige at have et gruppeansvar, der ikke blot kan reduceres til individers ansvar i gruppen.

En sådan teori mangler vi, ikke bare som filosofisk begrundelse, men også som støtte i hverdagens liv med gruppen som *den anden*. Hvis man skal kunne handle på klimaforandringer, så kræver det ikke bare en fælles, men også en koordineret og organiseret, indsats. Og, her er det *nødvendigt* at kunne holde grupper ansvarlige for deres negative virkninger på en omstillingsproces henimod et samfund baseret på fossilfrie energikilder. I en sådan proces er individer, stater og politiske bevægelser vigtige, men velorganiserede grupper, der kan agere ansvarligt, er måske lige præcis det, der mangler i nutidens debat om klimaet og hvad vi kan gøre ved det.

Referencer

FN's 17 Verdensmål for bæredygtig udvikling. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/be-the-change>

Hasnas, John (2018) Should corporations have the right to vote? A paradox in the theory of corporate moral agency. *Journal of business ethics*, 150(3), 657-670

Hess, Kendy (2017) The unrecognized consensus about firm moral responsibility. In (Eds.) Orts, E. W. and Craig Smith, N. *The moral responsibility of firms*. Oxford: Oxford University Press, 169-187

List, Christian & Pettit, Philip (2011) *Group agency - The possibility, design, and status of corporate agents*. Oxford: Oxford University Press

Mulgan, Tim (2018) Corporate agency and possible futures. *Journal of business ethics*, 1-16

Pettit, Philip (2007) Responsibility Incorporated. *Ethics*, 117(2), 171-201

Rønnegard, David (2013) How autonomy alone debunks corporate moral agency. *Business & Professional Ethics Journal*, 32:1-2, 77-106

Shue, Henry (2017) Responsible for what? Carbon producer CO2 contributions and the energy transition. *Climatic change*, 144(4), 591-596

Tollefsen, Deborah. P. (2015) *Groups as agents*. Cambridge: Polity Press